

4. MUNKAERŐHIÁNY ÉS SZAKKÉPZÉS

4.1. SZAKMUNKÁSKÉPZÉS

KÖLLŐ JÁNOS

A szakképzés és a felsőoktatás szerkezetének átalakítására vonatkozó első tervek már egy-két évvel az előtt napvilágra kerültek, hogy látványosan felerősödtek volna a hiánnyal kapcsolatos panaszok. E tervek azonban – bármilyen megfontolásból születtek is – teljes összhangban álltak az oktatási kérdésekben egyre nagyobb befolyással rendelkező Kereskedelmi és Iparkamarának és más vállalkozói fórumoknak a súlyos szakmunkáshiányra hivatkozó oktatás-kritikájával, és a gyakorlatias szakképzés súlyának növelésére irányuló javaslataival. Mielőtt a kamarai és minisztériumi diganózis és terápia tárgyalásába kezdenénk, érdemes kitérni három fontos, a nagyközönség által valószínűleg kevésbé ismert tényre.¹

A szakképzés „visszaszorulása”

A közhiedelemmel ellentétben, a középfokú szakképzés a rendszerváltást követően *nem* szorult vissza, csak a szerkezete változott meg. Amilyen mértékben leépült a szakiskolai képzés, olyan mértékben bővült az érettségivel kombinált szakmai (szakközépiskolai) képzés.² A két folyamat egyenlegeként az elmúlt húsz évben nagyjából állandó volt az egy-egy születési évfárból középfokú szakképzettséggel munkaerőpiacra lépő fiatalok aránya. A középfokú szakképzettséggel (de többel nem) rendelkezők aránya a 35–36 százalékos sávból csupán 32–33 százalékra esett, az ezekben az években középfokon szakmai vizsgát tett (majd részben tovább tanuló és diplomát szerző) fiatalok aránya pedig magasabb volt 2013-ban (közel ötven százalék), mint bármikor 1985, a *Hajdu és szerzőtársai* (2015) tanulmány mérésének kezdő időpontja óta.

Szakiskolai végzettek a munkaerőpiacon: kikről is beszélünk?

Az elmúlt negyed században drámai mértékben megváltozott az érettségit nem adó szakképzésben végzettek foglalkozási összetétele. Húsz évvel ezelőtt is jelentős volt közöttük a segéd- vagy betanított munkát végzők aránya: az 1996-os Bértarifa-felvétel szerint 27 százalékuk dolgozott összeszerelőként, gépkezelőként vagy egyszerű foglalkozásokban. Ez 2016-ra a teljes gazdaságban (a közmunkásokkal együtt) 46 százalékra, a száz főnél többet foglalkoztató vállalatoknál pedig (közmunkások nélkül) 52 százalékra nőtt a Bértarifa-felvétel adatai szerint!

A 4.1.1. táblázat részletesebben is bemutatja ennek a folyamatnak a közelmúltbeli alakulását. A szakiskolai végzettek között 2011 és 2016 között 2,4 százalékról 6,2 százalékra nőtt a közmunkásként dolgozók aránya, ami túlnyomó részt segédmunkát jelent. Az elsődleges munkaerőpiacon, egyszerű

¹ A fejezet erősen épít *Hajdu és szerzőtársai* (2014) tanulmányára.

² A két fő iskolatípust a ma még ismertebb nevükön, *szakiskolaként* illetve *szakközépiskolaként* nevezzük meg. A hivatali nyelvhasználatban az előbbit ma szakközépiskolának, a korábbi szakközépiskolát pedig szakközépiskolának nevezik.

foglalkozásban, összeszerelőként vagy gépkezelőként dolgozók aránya, ha kis mértékben is, de szintén nőtt, a szakmunkát végzőké pedig 48–50 százalékról 42–43 százalékra csökkent. Technikusként, ügyintézőként vagy irodai munkán a teljes vizsgált időszakban 8–10 százalék dolgozott. Összességében, az érettségit nem adó szakmunkásképzésben végzettek nagyobb részét ma már segéd- vagy betanított munkásként alkalmazzák.

4.1.1. táblázat: A szakiskolát és szakközépiskolát végzettek foglalkozási megoszlása 2011–2016, százalék

	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Közmunkás						
Szakiskola	2,4	3,7	5,4	3,0	5,7	6,2
Szakközépiskola	1,1	1,5	2,1	1,1	2,7	2,7
Összeszerelő, gépkezelő, egyszerű foglalkozások						
Szakiskola	39,9	37,3	41,4	40,2	43,1	41,6
Szakközépiskola	18,0	18,6	19,5	17,7	19,0	18,4
Szakmunkás						
Szakiskola	48,0	50,0	45,0	47,2	43,2	42,3
Szakközépiskola	24,1	20,6	23,5	25,8	24,4	25,3
Egyéb						
Szakiskola	9,7	8,8	8,2	9,6	8,0	9,9
Szakközépiskola	56,8	59,3	54,9	55,9	53,9	53,2
Összesen						
Szakiskola	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Szakközépiskola	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Szakközépiskolát végzettek aránya a szakmunkások között	22,6	18,3	23,1	24,8	25,0	25,9

Forrás: Bértarifa-felvételek.

Ezek az arányok a szakközépiskolát végzettek esetében sokkal kedvezőbben alakultak: a közülük közmunkán foglalkoztatottak aránya ma is nagyon alacsony, az összeszerelőké, gépkezelőké és segédmunkásoké sem nőtt. A szakmunkát végzők aránya kismértékben emelkedett, a fehérgallérosoké valamelyest csökkent. Mint a táblázat utolsó sorában látható, a szakmunkásként foglalkoztatottakon belül az érettségivel rendelkezők aránya a legutóbbi években már elérte a 25–26 százalékot.

Az érettségivel és a nélkül szerzett szakképesítés piaci értékelése

Annak ellenére, hogy a vállalkozói panaszok szerint a termelésben elsősorban gyakorlatiasan képzett, az érettségire való felkészülés feladataival meg nem terhelt szakiskolai végzettekre van szüksége, az ilyen munkavállalókat a vállalatok minden fizikai munkában kevesebbre értékelik, mint a szakközépiskolában végzetteket.

Mint a 4.1.2. táblázat mutatja, a folyamatos minimálbéremelések következtében 2011–2016-ban minden iskolázottabb csoport bérelőnye csökkent

a 0–8 osztályt végzettekkel szemben. Témánk szempontjából azonban nem ennek, hanem a fizikai szakmunkát végzők két nagy csoportja közötti különbségeknek van jelentősége.

Az *egyszerű munkát végzők* csoportján belül a szakközépiskolát végzettek bérelőnye a szakiskolát végzettekkel szemben 2011-ben 16 százalékpont, a végén 12 százalékpont volt, a *szakmunkások* között az időszak elején és végén is hasonló (13 illetve 11 százalékpont), és csak a *fehérgalléros* foglalkozásokban mérséklődött jelentősen, 21-ről 13 százalékpontra. Ebben a számításban a közfoglalkoztatást figyelmen kívül hagytuk, mert ott a béreket nem a piac szabályozza.

4.1.2. táblázat: A szakiskolát illetve szakközépiskolát végzett, különböző foglalkozásokban dolgozó munkavállalók bérelőnye a 0–8 osztályt végzettekhez képest 2011–2016-ban (százalék)

Végzettség és foglalkozás	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Gépkezelőként, összeszerelőként, egyszerű foglalkozásban dolgozik						
Szakiskola	9,2	5,7	7,9	7,3	4,4	4,9
Szakközépiskola	25,6	21,1	18,0	17,8	18,5	17,6
Szaktanulmányok munkakörében dolgozik						
Szakiskola	12,2	9,2	11,8	13,3	10,9	10,6
Szakközépiskola	25,1	24,6	23,2	20,7	20,9	21,7
Technikus, ügyintéző, irodai dolgozó						
Szakiskola	39,2	32,9	36,1	30,9	35,1	37,9
Szakközépiskola	61,4	50,5	52,2	46,6	55,5	50,9
Gimnáziumot végzett	49,3	41,9	40,0	36,5	40,6	40,2
Diplomás	174,8	151,2	152,3	143,8	157,1	147,6

Az adatok a megfelelő iskolázottsági vagy iskolázottsági-foglalkozási csoportban dolgozók százalékban mért bérelőnyét mutatják a 0–8 osztályt végzett munkavállalókhoz képest, az elsődleges munkaerőpiacon. A bérelőnyöket regressziós modellekkel számítottuk, azok a különbségeket azonos nem és munkaerőpiaci tapasztalat esetén, az ágazati és szektorális (versenyszféra versus közsféra) bérszint különbségek kiszűrése után mutatják, a közfoglalkoztatást figyelmen kívül hagyva, százalékban, tehát, ha a logaritmus különbség b , akkor a táblázatban szereplő érték e^b . Valamennyi becslést paraméter szignifikáns 0,01 szinten, a t -értékek két vagy három számjegyűek. Adatok: Bértarifa-felvételek

Az időszak végi különbségeket alaposabban is szemügyre vesszük a 4.1.3. táblázatban. 2016-ban a szakközépiskolát végzettek összességében 27–28 százalékkal kerestek többet, mint a szakiskolát végzettek, részben a 0–8 osztályt végzettekkel szembeni nagyobb bérelőnyüknek, részben a kedvezőbb foglalkozási megoszlásuknak köszönhetően. A foglalkozások (négyjegyű FEOR kategóriák) közötti bérkülönbségeket kiszűrve azonban még mindig 6 százalék körüli bérelőnyt látunk, sőt, ha figyelmünket a szakmunkára korlátozzuk, ak-

kor 8–10 százalékosat. Ha az azonos *vállalatnál* dolgozók közötti különbséget nézzük, akkor a bérelőny 15–16 százalékos, amiben szerepet játszik, hogy a szakközépiskolát végzettenek az egyes vállalatokon belül is inkább veszik fel vagy léptetik elő jobban fizetett munkakörökbe.³

A legnépesebb kékgalléros szakmákat vizsgálva először is az tűnik fel, hogy a szakközépiskolát végzettenek ezekben olyan arányban foglalkoztatják, ami összességében megfelel a teljes munkaerő-állományon belüli arányukban. A kereseti előnyük a lakatosok, forgácsolók, hegesztők, ipari és építőipari szakszerelők esetében 12–13 százalékos, a szociális gondozóknál 25 százalékos, és még a bolti eladóknál és pénztárosoknál is 4–6 százalékos. A segéd- és betanított munkák esetében is jelentős, 10–13 százalékos a bérelőny.

4.1.3. táblázat: A szakiskolát, illetve szakközépiskolát végzettek aránya, illetve az utóbbiak előbbiekkal szembeni bérelőnye 2016-ban

Bérelőny	Szakiskolát végzettek aránya, százalék	Szakközép- iskolát	Szakközépisko- lát végzettek bérelőnye, százalék	95%-os konfidencia intervallum ^a	Esetszám
Teljes bérelőny	22,2	18,4	27,3	26,6–28,0	255 327
Szakmán belüli	22,2	18,4	6,0	5,5–6,5	255 327
– FEOR 8–9 kizárásával ^b	17,9	21,4	8,8	8,1–9,5	183 179
Vállalaton/intézményen belüli	22,2	18,4	15,6	15,3–16,2	255 327
Néhány szakmán belüli bérelőny					
Lakatos, forgácsoló, hegesztő ^c	70,0	13,7	12,9	9,8–16,0	5 618
Ipari szakszerelő ^d	49,5	25,4	11,9	8,3–14,0	5 798
Építőipari szakszerelő ^e	65,5	16,0	12,4	8,7–16,4	2 979
Szociális gondozó	9,6	25,8	25,1	18,2–33,5	860
Bolti eladó ^f	40,1	35,4	5,1	4,0–6,2	9 860
FEOR 8–9 ^g	36,2	13,4	11,6	10,4–13,0	57 849

^a A tévedés 5%-nál kisebb kockázatával állíthatjuk, hogy a bérelőny ezen határok közé esik.

^b FEOR 8–9: Összeszerelő, gépkezelő, egyszerű foglalkozású.

^c Lakatos, forgácsoló, hegesztő: lakatos 50%, forgácsoló 22%, hegesztő 18%, egyéb 10%.

^d Ipari szakszerelő: gépjárműszerelő 54%, villamossági műszerész 19%, gépjavító 10%, egyéb 17%.

^e Építőipari szerelő: villanyszerelő 41%, víz- vagy gázszerelő 35%, egyéb 24%.

^f Bolti eladó: bolti eladó 81%, bolti pénztáros 12%, egyéb 7%.

^g Összeszerelő vagy gépkezelő 50%, egyszerű foglalkozású 50%. Közmunkások nélkül.

Módszer: a bérelőnyt regressziós egyenletekkel becsültük, melyben az alábbi kontrollváltozók szerepeltek: nem, munkaerőpiaci tapasztalat, annak négyzete, valamint négyjegyű FEOR kódokból és anonim vállalati azonosítókból képzett dummy változók a szakmákon belüli illetve vállalaton belüli bérelőnyök számításakor.

A százalékos különbség e^b , ha a becsült logaritmikus különbség b .

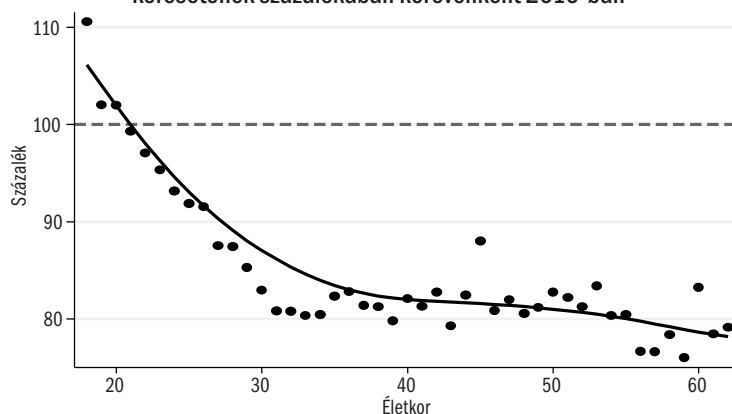
Forrás: Bértarifa-felvétel 2016.

³ A foglalkozási bontás miatt esetenként alacsony esetszám miatt itt a konfidencia-intervallumokat is közöljük.

A kereseti előny erőteljesen változik az életkorral. A piacra kilépő szakiskolát végzettek induláskor még valamivel többet keresnek, mint a pályakezdő szakközépiskolai érettségizettek, de már 25 éves korban is tetemes bérhátrányban vannak az érettségizettekhez képest. Ez nem új jelenség, nem a jelenlegi szakiskolai végzettek mostanában (állítólag) javuló piaci megítélését jelzi: ehhez hasonló görbéket mutat be a rendszerváltás óta eltelt időszak több évére is *Hajdu és szerzőtársai* (2015).

A szakiskolát végzettek kereseti lemaradása az életkorral folyamatosan növekszik, ami az ott megszerzett szaktudás konvertálhatatlanságát jelzi: az alkalmazkodóképességet megalapozó kompetenciáknak köszönhetően az érettségi lassabban veszít a piaci értékéből, mint a szakmunkás oklevél (4.1.1. ábra).

4.1.1. ábra: A szakiskolát végzettek keresete a szakközépiskolát végzettek keresetének százalékában korévenként 2016-ban

Forrás: Bértarifa-felvétel, 2016. A folytonos görbe nemlineáris (lowess) regresszióval becsülve.

Arra, hogy a szakiskolai oklevél gyors értékvesztésének hátterében nagyrészt a kognitív készségek hiányosságai állnak, perdöntőnek ugyan nem nevezhető, de a gyanút megerősítő közvetlen bizonyítékokkal szolgál az ALL adatfelvétel (Adult Literacy and Lifeskills Survey), amiben 2008-ban Magyarország is részt vett.⁴

A 4.1.4. táblázat azt vizsgálja, hogyan változnak az ALL tesztjein mért olvasási, szövegértési, dokumentumértelmezési és egyszerű kvantitatív készség szintek az életkorral olyan magyar fizikai munkások körében, akik 11 vagy 12 osztályt végeztek. (Az adatfelvételben a szakmunkás végzettség nem azonosítható, de a munkások körében a 11 osztály jellemzően érettségi nélküli szakiskolai, a 12 osztály pedig tipikusan szakközépiskolai végzettséget jelent). Az együtthatók azt mutatják, hány ponttal csökken a 0–500-as skálán mért tesztpontszám, ha a kérdezett egy évvel idősebb.

A mért alapkészségek mindkét kategóriában romlanak az életkorral, de a romlás üteme sokkal nagyobb a szakiskolai végzettségű, mint az érettsé-

⁴ Perdöntő bizonyítékkal akkor szolgálhatánk, ha nem a keresztmetszetekből ítélnénk, hanem képesek lennénk 30–40 éven át követni különböző iskolázottságú személyek alapkészségeinek időbeli alakulását.

gizett munkásoknál. Az előbbieknél a tesztpontszámok jellemzően 0,4–0,5 ponttal alacsonyabbak, ha a kérdezett egy évvel idősebb, míg az utóbbiaknál a hatások egy kivétellel 0,3 alatt – fele részben 0,2 alatt – vannak, az esetek felében még 10 százalékos szinten sem szignifikánsak, és egyszer sem szignifikánsak 1 százalékos szinten. Az életkor-tesztpontszám görbék lejtésének azonosságát minden esetben elutasítja az utolsó előtti és az utolsó oszlopban bemutatott statisztikai teszt.⁵

4.1.4. táblázat: Az ALL adatfelvételben mért tesztpontszámok változása az életkorral a 11, illetve 12 osztályt végzett fizikai munkások körében

Függő változó: tesztpontszám	Együttható	t-érték	Együttható	t-érték	Wald F	Szign.
Sikeresen elvégzett osztályok:	11 osztály		12 osztály			
Szövegértési tesztek						
1	-0,43***	3,78	-0,17	1,37	19,5	0,0000
2	-0,44***	3,94	-0,26**	2,30	10,7	0,0011
3	-0,36***	3,16	-0,10	0,87	19,3	0,0000
4	-0,45***	3,92	-0,23*	1,93	15,9	0,0001
5	-0,42***	3,81	-0,19	1,64	16,7	0,0000
Dokumentumértési tesztek						
1	-0,44***	3,55	-0,23*	1,73	10,1	0,0016
2	-0,48***	4,01	-0,31**	2,50	8,4	0,0039
3	-0,47***	3,89	-0,29**	2,27	8,7	0,0033
4	-0,47***	3,93	-0,27**	2,18	10,9	0,0010
5	-0,40***	3,23	-0,26**	2,08	4,5	0,0340
Kvantitatív készségek tesztjei						
1	-0,28***	2,61	-0,06	0,50	15,6	0,0001
2	-0,40***	3,56	-0,12	1,05	24,4	0,0000
3	-0,44***	4,12	-0,24**	2,17	11,8	0,0006
4	-0,32***	2,96	-0,09	0,79	17,6	0,0000
5	-0,17**	2,56	-0,05	0,41	16,1	0,0001

Megjegyzés: Adult Literacy and Lifeskills Survey (ALL, 2008), magyar al minta, 1206 fő.

Forrás: A szerző számítása az ALL adatfelvétel magyar al mintájának mikro-adataival.

Az egyenletek bal oldalán az adott teszten elért pontszám, jobb oldalán az életkor és az iskolai végzettség (11 vagy 12 év) interakciói álltak. Az együtthatók azt mutatják, hány ponttal csökken a 0–500-as skálán mért tesztpontszám az adott iskolázottsági kategóriában, ha a kérdezett egy évvel idősebb. A mintát azok a 11 vagy 12 osztályt végzett személyek alkotják, akik a kérdezéskor fizikai munkásként dolgoztak (ISCO1 illetve FEOR1 kódjuk 4-nél nagyobb volt). A t-értékek alapjául szolgáló standard hibákat a felvételben megadott 30 replikációs súly felhasználásával, jackknife eljárással becsültük. A Wald-teszt azt méri, milyen szignifikanciaszinten tekinthetők különbözőnek a két csoportra kapott együtthatók.

Csak a minta egy részén vizsgálható, hogy a mért kognitív készségeket hogyan értékeli a piac, mert a béradatok a magyar al mintában erősen hiányo-

⁵ Az ALL adatfelvételtől lásd *OECD and Statistics Canada* (2005, 2011), *Statistics Canada* (2011), *Köllő* (2014)

sak, csak a megkérdezettek felére állnak rendelkezésre.⁶ A meglévő adatokon becsült regresszió (4.1.5. táblázat) szerint a magyar fizikai munkások körében a teszteken elért magasabb átlagpontszám magasabb bérekkel járt együtt, azonos iskolázottság és életkor esetén is: az utóbbinak az előbbire mért rugalmassága pozitív (a pontbecslés 0,43, bár a konfidencia-intervallum elég széles: 0,05–0,8).

4.1.5. táblázat: Az ALL-ban mért átlagos tesztponszám hatása a havi keresetre a 9–12 iskolai évet végzett magyar munkások körében

Függő változó: a havi bér logaritmusa	Együttható	t-érték	Konfidencia-intervallum
Átlagos tesztponszám logaritmusa	0,43	2,2	0,05–0,80
Iskolai végzettség (év)	0,11	3,3	0,04–0,18
Munkaerőpiaci tapasztalat (év)	0,07	3,3	0,02–0,07
– négyzete (x100)	–0,05	3,2	–0,08–0,02
Konstans	7,0		

Megjegyzés: Az esetszám 619, a függvény illeszkedése 0,045. A mintát azok a 9–12 osztályt végzett személyek alkotják, akik a kérdezéskor fizikai munkásként dolgoztak (ISCO1 illetve FEOR1 kódjuk 4-nél nagyobb volt). A t-értékek alapjául szolgáló standard hibákat a felvételben megadott 30 replikációs súly felhasználásával, jack-nife eljárással becsültük. Konfidencia-intervallum: a tévedés 5%-nál kisebb kockázatával állíthatjuk, hogy az együttható ezen határok közé esik.

Forrás: A szerző számítása az ALL adatfelvétel magyar almintájának mikro-adataival.

A szakképzési reformokról

A bemutatott tények megkérdőjelezzik, hogy a tipikus magyar vállalat komoly túlkeresletet támasztana az érettségit nem adó szakképzés végzettjei iránt, szakmunkás munkakörök betöltésére. A szakiskolai oklevéllel rendelkezőket ma már fele részben segéd- és betanított munkán alkalmazzák. A bérek szintje nem utal arra, hogy a vállalatok bármely munkakörben többre értékelnék a szakiskolai végzettséget, mint a szakközépiskolai érettségivel (is) rendelkezőket. Ellenkezőleg, az utóbbiakat még a klasszikus szakmunkás foglalkozásokban (forgácsoló, lakatos, hegesztő, szakszerelő) is 12–13 százalékponttal jobban fizetik. Ezen a szakiskolai végzettségű szakmunkások relatív bérének 2011 utáni kismértékű emelkedése sem változtatott.

Mindez a szakmunkásképzés *jelenlegi* rendszerében és színvonalán képzett munkaerőre vonatkozik, és úgy tűnik, a hiányra panaszkodó vállalati szféra nem bízik abban, hogy a bérek emelésével ebből a kínálatból jobb minőségű munkavállalókhoz juthatnának.

A jelenlegi rendszerben végzettek átlagos minőségét illető szkepszis megalapozott. A szakiskola gyengébben teljesít a legfontosabb alapkészségek fejlesztésében, azonos általános iskolai tesztponszámot elért és azonos társadalmi háttérű diákok összehasonlításában is, mint a szakközépiskola vagy a gimnázium. Átlagos képességű tanulók esetében a 8. évfolyamos teszteredmények

⁶ A béradat gyakrabban hiányzik a férfiaknál, ugyanakkor a meglete független az életkortól és az iskolázottságtól.

(−0,5, +0,5) szórásstartományában a szakiskola két tanév alatt átlagosan *egy-harmad* szórásegységgel kevesebbet tesz hozzá a tanulók matematikai és szövegértési készségeihez, mint a szakközépiskola (*Hajdu és szerzőtársai*, 2015). Sok a bukás és magas a lemorzsolódás (*Kertesi–Kézdi*, 2010; *Fehérvári*, 2015).

A bemutatott tények alapján a „szakmunkáshiánnyal” kapcsolatos legfontosabb kérdésnek az tűnik, segít-e a középfokú szakképzés folyamatban lévő átalakítása azon, hogy a szakiskolákban megszerzett ismeretek gyorsan avulnak, az egyén – és az egész társadalom – hamar elveszíti azt az értéket, amit ez az iskolatípus nyújt? Ehhez, mint az előzőekben bemutatott táblázatok jelzik elsősorban megfelelő alkalmazkodóképességre, tanulóképességre, annak hátterében pedig a tanuláshoz szükséges alapképességekre van szükség.

Hogyan szolgálják ezt a célt a középfokú szakképzésben 2010 után fogantatott reformok? Ezek, mint ismeretes, magukba foglalták a szakközépiskolák és szakiskolák közötti arányok megváltoztatását az előbbiek rovására; a szakiskolai oktatás, ezen belül különösen a közismereti képzés megkurtítását; a szakiskolai tanárokkal szemben támasztott képzettségi követelmények lazítását; a szakiskolák gazdasági minisztériumi felügyelet alá helyezését és az iskolaköteles kor leszállítását, híven ahhoz a vízióhoz, mely szerint a magyar gazdaságnak kevesebb általános képzésre és több „hadra fogható szakmunkásra” van szüksége, az oktatási rendszernek jobban kell illeszkednie a „munkaerőpiaci igényekhez”.

A magyarországi reformok a „német rendszerű”, a skandináv országokra is jellemző *duális képzést* tekintik mintaadónak. A mintaként emlegetett szakképzési rendszerekbe azonban a tanulók lényegesen több közismereti képzés után lépnek be, a végzettek pedig sokkal kevésbé kötődnek a fizikai szakmunka világához, mint nálunk.

Németországban a szakmunkástanulók – tartománytól függően – 7155 vagy 7950 közismereti óra után kezdik a szakmatanulást, míg ez az érték Magyarországon 5742 óra (*Hajdu és szerzőtársai*, 2015). A mértékek érzékeltetésére: ez a közismereti képzés hossza szempontjából olyan, mintha a magyar szakmunkástanulók nyolc helyett tíz vagy tizenegy évig járnának általános iskolába, vagy a képzés után még elvégeznének egy tizenkettedik gimnáziumi és egy vagy két főiskolai vagy egyetemi évet. A szakképzésen belüli közismereti óraszám csökkentése után a magyar diákok kevesebb ilyen jellegű tanóra után lépnek ki a munkaerőpiacra, mint amennyit a német szakmunkástanulók a képzésbe lépés előtt kaptak (*Varga*, 2017).⁷

Egy másik mintának tekintett országban, *Dániában* a hároméves, gyakorlatias, erőteljes vállalati részvétellel folyó szakoktatás 9 éves általános iskolára, és gyakran egy további, előkészítő évre épül. Ennek és nyilván az oktatás minőségének is köszönhetően szakadékszerű különbség választotta el a magyar szakiskolai végzeteket dán társaiktól már a közismereti képzés itthoni radikális korlátozása előtt is. A tanoncrendszerű szakoktatásból kikerülő dánok

⁷ *Varga* (2017) adatai szerint a reformot követően a magyar szakiskolai tanulók végzés utáni teljesített közismereti órászáma még mindig 737 illetve 1532 órával elmarad a német diákok szakképzésbe lépés előtti órászámától.

a magyaroknál sokkal jobban írnak, olvasnak és számolnak, sokkal nagyobb arányban végeznek bonyolult munkát, amiben az intenzívebb felnőttképzés és ennek hátterében a képezhetőség is szerepet játszik. A kétharmaduk beszél angolul, míg a magyaroknak kevesebb, mint egy százaléka. A dán szakoktatásnak távolról sem kizárólagos célja „hadrafogható szakmunkások” előállítás: a szakiskolai végzetteknek közel negyven százaléka technikusként, ügyintézőként, irodistaként, alsó- és középfezetőként vagy vállalkozóként dolgozik. Nálunk a felfelé mobilak aránya csak 10 százalék, negyed akkora (lásd *Hajdu és szerzőtársai*, 2015) valamint a *4.1.1. táblázatot*).

A szakképzési reformok rövid távon minden bizonnyal növelni fogják a jelenlegi színvonalon kiképzett szakmunkástanulók kínálatát a nélkül, hogy a vállalatok a bérek emelésére kényszerülnének. A tananyag mélyreható reformjához, valamint a tanári kar és a tanári tudás megújításához azonban hosszabb időre lesz szükség. Ha erre esetleg sor kerül is, egy hosszabb átmeneti időszakban a középfokú szakképzésben eltöltött idő rövidülni, az átlagos színvonal pedig romlani fog, különösen, ami az alkalmazkodóképességet meg alapozó készségek fejlesztését illeti. Jelen írásnak nem feladata megállapítani, hogy túl magas-e az ár, amit a jelenlegi (fele részben szak-, fele részben segéd- és betanított munkás munkakörök betöltésére irányuló) vállalati kereslet ki-elégítéséért kell fizetni, de azt biztosan állíthatjuk, hogy létezik ilyen ár, amit az érintetteknek és közvetve a társadalom egészének egy hosszabb-rövidebb időszakban romló elhelyezkedési esélyekkel, alacsonyabb bérekkel és az oktatásban felhalmozott tudás gyorsabb avulásával kell megfizetnie.

Hivatkozások

- FEHÉRVÁRI ANIKÓ (2015): Lemorzsolódás és a korai iskolaelhagyás trendjei, Neveléstudomány 2015. évf. 3. sz. 31–47. o.
- HAJDU TAMÁS–HERMANN ZOLTÁN–HORN DÁNIEL–KERTESI GÁBOR–KÉZDI GÁBOR–KÖLLŐ JÁNOS–VARGA JÚLIA (2015): *Az érettségi védelmében*.
- KERTESI GÁBOR–KÉZDI GÁBOR (2010): Iskolázatlan szülők gyermekei és roma fiatalok a középiskolákban. Megjelent: *Kolosi Tamás–Tóth István György* (szerk.) Társadalmi Riport 2010. TÁRKI, Budapest. oldal?
- KÖLLŐ JÁNOS (2014): Integrációs minták: iskolázatlan emberek és munkahelyeik Norvégiában, Olaszországban és Magyarországon. Megjelent: *Kolosi Tamás–Tóth István György* (szerk.) Társadalmi riport 226–245. o. TÁRKI, Budapest.
- OECD AND STATISTICS CANADA (2005): Learning a living: First results of the Adult Literacy and Life Skills Survey'. Montreal and Paris: Statistics Canada and OECD.
- OECD AND STATISTICS CANADA (2011): Literacy for life: Further results from the Adult Literacy and Life Skills Survey – Second International ALL Report.: Statistics Canada and OECD. Montreal, Paris.
- STATISTICS CANADA (2011): The Adult Literacy and Life Skills Survey, 2003 and 2008. Public use microdata file user's manual.: Statistics Canada. Montreal. Available on request.
- VARGA JÚLIA (2017): *A közoktatás problémáinak gazdasági okairól és következményeiről*. Előadás a Sándium 28 kör közoktatási fórumán, 2017 február 27.